

**WYDZIAŁ
FILOLOGICZNY**

Uniwersytet Łódzki

dr hab. Mikołaj Deckert, prof. UŁ
Zakład Translatoryki i Glottodydaktyki
Instytut Anglistyki
Wydział Filologiczny
Uniwersytet Łódzki

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Moniki Szczygielskiej pod tytułem „Dostępność wydarzeń dla osób z niepełnosprawnością w Polsce”

Praca mgr Moniki Szczygielskiej powstała na Wydziale Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem dr hab. Agnieszki Szarkowskiej, prof. ucz., przy udziale dr Anny Jankowskiej jako promotorki pomocniczej. Napisana w języku polskim rozprawa liczy równo 300 stron, na które składają się trzy zasadnicze rozdziały poprzedzone spisem treści, podziękowaniami, streszczeniami w języku polskim oraz angielskim i zwięzłym wprowadzeniem. W końcowej części pracy znajdziemy z kolei kilkustronicową sekcję podsumowującą, bibliografię oraz trzy załączniki z wykazami skrupulatnie wyszczególniającymi ryciny, tabele, zdjęcia, materiały multimedialne i pytania zadane w wywiadach półustrukturyzowanych. Praca ma przejrzysty i logiczny układ. Jednocześnie rozdział trzeci jest zdecydowanie najobszerniejszy.

Rozdział pierwszy, zatytułowany ogólnie „Dostępność”, definiuje podstawowe pojęcia i kontekstualizuje dalsze rozważania. Autorka pisze o przyjętym w rozprawie sposobie rozumienia dostępności i wskazuje przykłady, błędnego zdaniem Autorki, jej pojmowania. Mgr Szczygielska pozycjonuje też obszar dostępności wydarzeń względem obszarów pokrewnych, optując za ujęciem, w którym dostępność mediów nie jest wyłącznie podobszarem przekładu audiowizualnego i jednocześnie przekładoznawstwa, a dostępność wydarzeń konceptualizuje holistycznie, przekonująco argumentując na stronie 45, że jest „zanurzona w przekładoznawstwie (ang. *translation studies*), przekładzie audiowizualnym (ang. *audiovisual translation*) i dostępności mediów (ang. *media accessibility*) oraz korzysta z ich dorobku, to do pełnego sukcesu potrzebuje także dostępności cyfrowej, architektonicznej i komunikacyjno-informacyjnej”. Ta część rozprawy ma w pewnym stopniu charakter przeglądowy, co tłumaczy zasadniczo fakt, że Autorka nie wchodzi w szczegóły przy wielu z wspomnianych tu opracowań. Jednocześnie mgr Szczygielska często dzieli się z czytelnikiem szczegółowymi i wiele wnoszącymi uwagami, jak na przykład na stronach 42–43, gdzie jest mowa o dwojako rozumianym statusie języka migowego. Doktorantka wykazuje

się bardzo dobrym rozeznaniem w dotychczasowych badaniach i umiejętnie wskazuje luki badawcze.

Rozdział drugi, „Prawo o dostępności”, poświęcono prawnemu wymiarowi zagadnienia. To tutaj Autorka rozpoczyna realizację jednego z trzech celów rozprawy, który we wstępie określiła jako „zbadanie stanu prawnego dostępności wydarzeń” (strona 13). Rozdział ma przejrzystą strukturę, ponieważ sekcje omawiające kolejne zagadnienia przyporządkowano dokumentom (np. Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych przyjętej przez ONZ, dyrektywom UE, ustawom prawa polskiego) i omówiono stosując ten sam podział obejmujący przegląd treści oraz znaczenie dla dostępności wydarzeń. Analiza została wykonana kompetentnie, a szczególnie wartościowym komponentem rozdziału drugiego jest rzeczowy przegląd standardów, zasad i wytycznych.

Wyżej wspomniane rezultaty zostają następnie zestawione z badaniem wydarzeń zaprezentowanym w ostatnim z trzech rozdziałów. Ta część pracy rozpoczyna się stosownym scharakteryzowaniem użytej metodologii i przekonującym uzasadnieniem podjętych w tej warstwie decyzji. Warto zauważyć, że Autorka ma świadomość zalet oraz wad użytych metod i jasno o nich pisze. Sposób, w jaki mgr Szczygielska ujęła zasadniczy komponent badawczy, podobnie jak pozostałe części rozprawy, odznacza się przejrzystością, co ułatwia śledzenie wywodu, ale przede wszystkim świadczy o klarowności koncepcji badawczej. Stosując metodę uczestniczącej i nieuczestniczącej obserwacji niekontrolowanej, Autorka bada sześć przypadków wydarzeń. Przypadki obejmują wydarzenia rozumiane jednostkowo (np. pojedyncza konferencja naukowa), ale też szerzej (np. wybory prezydenckie), co zmniejsza ich przystawalność i porównywalność, ale pozwala wskazać wzorce i jest motywowane (*nomen omen*) dostępnością materiałów. Trzeba w tym miejscu nadmienić, że tak dobrane dane obejmują dość wąski okres od 2019 do 2021 roku – co jest szczególnie ważne ze względu na dynamiczny charakter badanych zjawisk – a jednocześnie są bardzo aktualne.

Rozdział trzeci, pod tytułem „Analiza przypadków”, jest poświęcony realizacji podstawowego celu rozprawy, który Autorka określa jako „zbadanie stanu dostępności wydarzeń na żywo w Polsce oraz ich transmisji online” (strona 13). Cel został moim zdaniem osiągnięty w stopniu całkowicie zadowalającym, chociaż samo jego sformułowanie wydaje mi się nieco zbyt szerokie i jeśli potraktować je dość dosłownie, to może budzić wątpliwości pod względem reprezentatywności przeanalizowanych przypadków i granic ekstrapolacji. Warto w tym miejscu przywołać uwagę samej Doktorantki, która kompetentnie z wyprzedzeniem rozbraja taką krytykę, pisząc w ostatnim akapicie sekcji „Wnioski”, konkludującej badanie:

Przedstawione w niniejszej części wnioski dotyczą jedynie przeanalizowanych przypadków i nie można ich generalizować. Analiza została wykonana metodami

jakościowymi w określonym kontekście społecznym i prawnym na przykładach konkretnych wydarzeń. Wnioski te nie muszą odnosić się do innych, nieobjętych analizą przypadków.

Ogólnie rzecz biorąc, praca mgr Moniki Szczygielskiej jest źródłem wielu cennych i wnikliwych spostrzeżeń – takich jak choćby te na stronie 230 odnośnie do wykorzystania zapisu alfabetem Braille'a przez organizatorów konferencji inaugurującej program Dostępność Plus – które mogą znaleźć bezpośrednie przełożenie na praktykę, ale też stanowić punkt wyjścia dla dalszych badań. W tym samym duchu zgadzam się z Autorką, że opracowane przez nią w toku powstawania pracy i wykorzystane na jej potrzeby listy kontrolne są cennym rezultatem.

W odniesieniu do recenzowanej pracy doktorskiej nasunęło mi się pytanie o miejsce warstwy językowej w badaniu. Rozprawa ma charakter interdyscyplinarny, można jednak moim zdaniem mieć wątpliwości, jaką – i czy dostateczną – proporcję stanowi tu językoznawstwo. Pytanie nie ma w tym wypadku charakteru wyłącznie teoretycznego, bowiem mgr Szczygielska ubiega się o przyznanie stopnia naukowego właśnie w dyscyplinie językoznawstwo. Przywołując art. 187. 1. ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, który stanowi, że „(r)ozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”, stwierdzam, że rozprawa mgr Moniki Szczygielskiej całkowicie spełnia wymogi ustawowe. Mając na uwadze prekursorski charakter badań uważam, że uzasadnione było przyjęcie przez Doktorantkę szerokiej perspektywy, w której język w różnych odsłonach niezmiennie stanowi element centralny, a jego pogłębiona analiza może stanowić kolejny krok badawczy. Nieprototypowo językoznawczy charakter pracy nie stanowi też problemu, jeśli przychylić się do obserwacji, że w jakimś stopniu wiąże się z systemowymi ograniczeniami klasyfikacji dziedzin nauki oraz dyscyplin naukowych, które w przypadku przedstawionej rozprawy nie powinny negatywnie rzutować na ocenę jej jakości.

Przechodząc do uwag o charakterze nieco bardziej krytycznym, w kilku miejscach rozprawy pojawiają się stwierdzenia wymagające doprecyzowania lub zrewidowania. Przykładowo na stronie 182 czytamy, że „(z)arówno tłumaczkę języka migowego, jak i twórcy napisów, tak jak tłumacze symultaniczni, pracowali w zespołach, dzięki czemu efekty ich pracy miały lepszą jakość”. Powyższą uwagę można zrozumieć jako rezultat badań Doktorantki. Jednak konstrukt jakości nie był w tym przypadku badany, a jednocześnie nie wskazano innych prac na temat związku pomiędzy pracą w zespołach a jakością przekładu. Ten drugi niedostatek zostaje częściowo zrekompenzowany na stronie 206, gdzie Autorka pisze o wytycznych respeakingowych w tym zakresie. Podobnie na stronie 189 czytamy, że „(z)e względu na dostępność materiałów z wyprzedzeniem duże partie tekstu były

przygotowane wcześniej, co umożliwiło tworzenie bardziej dokładnych i poprawnych językowo napisów metodą *semi live*". Jednak pozostaje niejasne, jak jest operacjonalizowana „dokładność” napisów i ich „poprawność językowa”. Ta obserwacja nawiązuje poniekąd do moich uwag na temat przyporządkowania dyscyplinarnego z poprzedniego akapitu. Z kolei na stronach 264–265 znajdujemy nawiązującą do jednego z przeanalizowanych wydarzeń konkluzję, że „(...) wysoka jakość tego tłumaczenia miała kluczowe znaczenie, gdyż na jego podstawie Głusi podejmowali decyzję, na kogo głosować”, która bazuje na – moim zdaniem zbyt daleko posuniętym – skrócie myślowym, presuponującym między innymi, że odbiorcy w dużym, a być może właśnie głównym, stopniu decyzje wyborcze podejmują w oparciu o transmitowane w telewizji debaty.

Praca zyskałaby też przez wprowadzenie ulepszeń natury bardziej technicznej czy wręcz redakcyjnej. Warto byłoby upewnić się, że wszystkie relewantne dla wyводу pojęcia są objaśnione w podobnym stopniu. Przykładem terminu, który nie został dostatecznie objaśniony, jest „pętla indukcyjna”, pojawiająca się w dyskusji kilkakrotnie. W pracy zdarzają się drobne potknięcia przy redakcji tekstu, np. sformułowanie „(...) przeciętny udział audycji z audycji z językiem migowym (...)” na stronie 149, lub problem z rozłożeniem tekstu między wierszami u dołu strony 264. Na marginesie wspomnę, że ciekawą cechą języka pracy są krótkie, często pojedyncze zdania. Nie uznaję tego za mankament stylistyczny, a jednocześnie w kontekście przedmiotu rozprawy może nasuwać się pytanie, czy jest to świadomy wybór, mający zminimalizować wysiłek poznawczy odbiorców.

Dopracowania wymaga jednak z pewnością wykaz pozycji w bibliografii – na przykład Jorge Díaz-Cintas pojawia się w bibliografii kilkakrotnie jako „Cintas J. D.”, a następnie jako „Díaz-Cintas, J.”, natomiast nazwisko „Nikolić” zostało zapisane jako „Nikoli” – chociaż przy cytowaniu w tekście te problemy nie występują. Ponadto znajdziemy w wykazie literatury zapis nieoptymalnie czytelny, jak w pozycji poniżej (strona 274), która w zamyśle odnosi się do tomu pod redakcją:

Orrego-Carmona D., Lee, Y. (2017), Chapter One Non-Professional Subtitling David Orrego-Carmona And Yvonne Lee, Non-Professional Subtitling, 1.

Kiedy indziej niedostateczne opisanie pozycji bibliograficznych sugeruje, że mamy do czynienia z książką, kiedy chodzi o rozdział (por. pozycja 11 a pozycja 12 na liście ze strony 270), lub że chodzi o książkę autorską w przypadku *de facto* książki pod redakcją (pozycja 17 ze strony 270). Mniej problematyczne z merytorycznego punktu widzenia jest niespójne stosowanie kursywy przy tytułach artykułów w czasopiśmie czy brak konsekwencji w podawaniu miejsca wydania publikacji. W zestawieniu z walorami poznawczymi recenzowanego tekstu te wady nie mają jednak istotnego wpływu na moją całościową ocenę, która pozostaje wysoce pozytywna.

Podsumowując uważam, że w przypadku rozprawy doktorskiej mgr Moniki Szczygielskiej bez wątplenia mamy do czynienia z przedsięwzięciem potrzebnym i zrealizowanym rzetelnie przez osobę bardzo dobrze do tego przygotowaną. Co więcej, wyniki uzyskane przez Doktorantkę stanowią doskonałą bazę i źródło inspiracji dla dalszych dociekań. Stwierdzam zatem, że praca doktorska mgr Moniki Szczygielskiej jednoznacznie odpowiada wymogom ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018, w związku z czym wnoszę o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo.

Łódź, 29 lipca 2022

dr hab. Mikołaj Deckert, prof. UŁ